

Okuyucu Mektupları / Reader Letters

Dünya Edebiyatından Tercümeler

Translations of the World's Literature

Kenan Erzurum*

Öz

Bu makalede “Dünya Edebiyatından Tercümeler”, “Dünya Klasikleri”, “Milli Eğitim Klasikleri”, “Maarif Klasikleri” gibi çeşitli adlarla dilimize çevrilen kitaplar ele alınmıştır. Makalede ayrıca, ilgili kitapların tercümesini yapan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı tercüme bürosu ve matbaalar hakkında bilgiler yer almaktadır.

Anahtar Sözcükler: *Dünya edebiyatından tercümeler; dünya klasikleri; Milli Eğitim Bakanlığı klasikleri.*

Abstract

This study investigates the translation of books that have several names like “Translations from World Literature”, “Classics of Ministry of National Education”. Also in this article, there is some information about translation office of Ministry of National Education and printing houses.

Keywords: *Translations of the literature of the world; world's classics; classics of Ministry of National Education.*

Giriş

Cumhuriyet tarihimizde yayıncılık alanında yapılan önemli çalışmalardan biri “Milli Eğitim Klasikleri” adıyla dünya edebiyatından çeşitli eserlerin Türkçeye çevrilmesidir. Bu hareketle, 1940-1966 yılları arasında, 20 dilden (ülke) yaklaşık 866 eser 1105 cilt halinde dilimize çevrilmiştir. Bu seri, edebiyatımızda “Dünya Edebiyatından Tercümeler”, “Klasikler”, “Milli Eğitim Klasikleri”, “Maarif Klasikleri” olarak anılmıştır. Bu tercümelerin yapılmasına dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel öncülük etmiş ve bu iş Millî Eğitim Bakanlığına bağlı tercüme bürosu tarafından yönetilmiştir. Eğitim alanında tecrübeli, aydın bir kişi olan Hasan Âli Yücel, bakanlık yaptığı dönemde öncüsü olduğu yeniliklerle Türk toplumunun düşünce ve edebiyat alanında Batı'yı tanımasını amaçlamıştır. Başta Batı klasikleri olmak üzere tüm dünya klasiklerinin dilimize çevrilmesi gerektiğini düşünmüş ve bu amaçla 1-5 Mayıs 1939 tarihleri arasında, Birinci Türk Neşriyat Kongresinin toplanmasını sağlamıştır.

* Dr., Bahçeşehir Üniversitesi, Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanı. E-posta: kenan.erzurum@lib.bau.edu.tr
Dr., Bahçeşehir University, Director of Library and Information Services.

Birinci Türk Neşriyat Kongresine yazarlar, yayıncılar, eğitimciler, araştırmacılar, sanatkarlar, milletvekilleri, bakanlık görevlileri katılarak öneri ve isteklerini dile getirmişlerdir. Kongrede bir yandan yeni yazıya (Latin alfabesi) geçilmiş olmasından dolayı daha önce Arap harfleri ile basılmış olan Türkçe kitapların Latin harfleri ile yeniden basılması gündeme gelirken, bir yandan da dünya klasiklerinin Türkçeye tercüme edilerek basılması önerilmiştir. Hatta her iki konu için de çeşitli kurum ve kişiler tarafından çok sayıda yayın listeleri sunulmuştur (Birinci Türk Neşriyat Kongresi, 1997).

Öneriler doğrultusunda çeviri işini yürütecek olan tercüme bürosu kurulmuş ve tercüme heyeti oluşturulmuştur. Tercüme heyeti Ankara'da 28 Şubat 1940 tarihinden başlayarak, Dr. Adnan Adıvar başkanlığında dört toplantı yapmış ve daimî büro olarak çalışmalarına başlamıştır. Nurullah Ataç'ın yönettiği bu büronun üyeleri arasında Saffet Pala, Sabahattin Eyüboğlu, Sabahattin Ali, Bedrettin Tuncel, Enver Ziya Karal ve Nusret Hızır vardır.

O dönemde, kitap tercüme işi zaten tartışılmakta olup, Birinci Türk Neşriyat Kongresinde tercüme edilmesi için önerilen yayınlar bilinmektedir. Fakat "Dünya Edebiyatından Tercüme" adıyla dilimize çevrilen ilk tercüme yayınlar, Neşriyat Kongresindeki önerilerden haberdar olan tercüme bürosunda çalışanlar tarafından seçilerek gene bu kişiler tarafından yapılmıştır. Hatta bazı kitapların içine bu duruma ilişkin kararlar yazılmıştır. Bu kararlardan biri şöyledir: "Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu Başkanlığının 16 Kasım 1960 tarih ve 20 sayılı kararı ile Fransız Klasikleri Serisinde yayımlanması uygun görülmüş ve Yayın Müdürlüğünün 21 Kasım 1960 tarih ve 15531 sayılı emriyle birinci defa olarak 4000 sayı basılmıştır." (Stendhal, çev. 1962). 1950'lerden itibaren tercüme bürosunda görevli olmayan kişilere de tercümedeki yetkinlikleri göz önüne alınarak kitap çevirme fırsatı verilmiş ve bu çalışma 1966 yılına kadar devam etmiştir.

Hasan Âli Yücel, 1946 yılında bakanlıktan ayrıldıktan sonra da bu çalışmanın takipçisi olmuştur. Çevirilerin devam etmesini arzu ettiğini ifade etmiş ve döviz yokluğundan dolayı konulan kitap ithalatı yasağına "Peki biz neyi çevireceğiz? Çevirmek için gerekli kitapları nereden bulup çevireceğiz?" (Yücel, 1974) diyerek yakınmıştır.

"Milli Eğitim Klasikleri" adı ile anılan eserleri, okumaya ve edebiyata ilgisi olan çoğu kişi bilse ve hatırlasa da kaç kitabın tercüme edildiğine ilişkin sayıyı belki de bilen yoktur. Bu çalışmanın ana amaçlarından biri de bu belirsizliğin giderilmesine katkıda bulunmaktır.

Bu alanda çalışma yapmak isteyenlerin yararlanabilecekleri üç temel kaynak vardır. Ötügen'e (1967) ve Tuncor'a (1977,1989) ait bibliyografya türündeki bu üç kaynak bu çalışmanın da temel kaynaklarıdır.

Ötügen'e (1967) göre "Dünya Edebiyatından Tercüme" başlığı altında dilimize kazandırılan kitap sayısı çok ciltli eserler dâhil 1247; fazla ciltler çıkarıldıktan sonra ise 1120'dir. Söz konusu sayılar ve çalışma kapsamında elde edilen sayılar farklılık göstermektedir.

Tercüme edilen toplam kitap sayısı, bu bilginin nasıl kaydedildiğine bağlı olarak farklılık göstermektedir. Matbaalarda basılmış çeviri kitap sayısına bakıldığında toplam kitap sayısı 1105'dir; ülkelerden çevrilen toplam kitap sayısı kayıtlarına bakıldığında ise bu sayı 1109'dur. Ayrıca, Bahçeşehir Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 954 çeviri kitap ve orada bulunmayan 145 kitabın toplamına bakıldığında da 1099 sayısı elde edilmektedir. Veriler arasındaki farklılığın nedenleri olarak; bazı kitapların birden fazla cilt halinde çevrilmesi, bazı kitapların birden fazla baskısının yapılması, bazı kitapların kataloglara girmemesi gösterilmektedir.

Kesin bir sayıya ulaşma umuduyla Milli Kütüphane Kataloğu, Ulusal Toplu Kataloğu ve YORDAM Toplu Kataloğundan taramalar yapılmış, çeviri kitapların en çok bulunduğu kütüphanelerden alınan listeler Excel programına kaydedilerek, üzerinde inceleme ve karşılaştırmalar yapılmıştır. Ancak bu kaynaklardan ulaşılan kitap sayılarının da eksik olduğu görülmüştür. Bazı kütüphanelerde çok sayıda kitap görünse de liste üzerinde karşılaştırma

yapıldığında birçok kitabın iki kez kaydedildiği ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla tercüme edilen kitap sayısına ilişkin doğru ve tam bir listeye ulaşılamamıştır.

Bugün “Dünya Edebiyatından Tercümeleler Serisi” adıyla Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan kitapların en fazla sayıda bulunduğu kütüphane olarak Bahçeşehir Üniversitesi Kütüphanesi görülmektedir. Katalog kayıtlarına göre Kütüphanede bulunan çeviri kitap sayısı 1254’dür. Bu 1254 kitap, çift nüshalar ve 3 adet bibliyografya çıkarıldıktan sonra 994’e inmektedir. Ancak bu kitapların içinde 1966 yılından sonra basılan kitaplar da mevcuttur. Bu kitapların sayısı 63 olup, bu rakamın da çıkarılmasından sonra kalan sayı 931 olarak görünmektedir. Yine karşılaştırmalardan elde ettiğimiz listeye göre Bahçeşehir Üniversitesi Kütüphanesine halen temin edilememiş, eksik 145 kitap vardır. Bahçeşehir Üniversitesi Kütüphanesinde olan çeviri kitaplarla, kütüphanede olmayan çeviri kitapların toplamı 1105’dir ve bu sayı matbaalarda basılan kitap sayısı ile örtüşmektedir.

Bu çalışmada fark edilen önemli hususlardan biri de 1940-1966 yılları arasında basılan kitaplardan bazılarının yukarıda sözü edilen kataloglarda yer almamasıdır. Bahçeşehir Üniversitesi Kütüphanesinde yer alan kitaplardan bazılarının söz konusu kataloglarda yer almadığı görülmüştür. 1940-1966 yılları arasında yayımlanan 10 kitap yukarıda verilen kataloglarda yer almamaktadır. 1966 yılından sonra yayımlananlar dâhil kataloglarda olmayan kitap sayısı 14’dür. Bu durum kataloglarda eksiklerin olduğunu göstermektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi Bahçeşehir Üniversitesi Kütüphanesinde çoğunluğu tiyatro eserlerinden oluşan 145 kitap eksiktir. Ancak elde edilen bu liste eksikleri görmek açısından çalışmada önemli bir kaynak olmuştur.

Bu bilgilerden sonra şu hususu da belirtmek uygun olacaktır; 1966 yılından sonra yapılan tercümeleler de daha önce yayımlananlarla aynı görünümde ve aynı seri ismi ile yayımlanmıştır. Tuncor (1977) tarafından verilen bilgiye göre 1967-1985 yılları arasında yayımlanan eser sayısı 20 olarak görünürken, Bahçeşehir Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 1254 eser arasında, 1966 yılından sonra basılan 63 kitaptan 57’sinin 1967-1985 yılları arasında basıldığı görülmektedir. Bu da Tuncor’un (1977) verdiği sayılarda eksiklerin olduğunu düşündürmektedir. Elde edilen sonuçlar tablolar halinde verilmiştir.

Tablo 1

Elde Edilen Verilerin Özeti

Açıklama	Sayı
Basılan toplam kitap sayısı	1247
1940-1966 tarihleri arasında matbaalarda basılan toplam kitap sayısı	1105
Adnan Adıvar’a göre 1940-1966 yılları arasında 1. basımı yapılan toplam kitap sayısı	973
Ülkelerden yapılan çeviri sayısı	866
Özgün adlarına göre çevrilen kitap sayısı	778
Kitabı çevrilen yazar sayısı	367
Kitap çevirisi yapan çevirmen (mütercim) sayısı	321
Birden fazla basımı yapılan kitap sayısı	259
Kitap çevrilen ülke (dil) sayısı	20
Kitapların basıldığı matbaa sayısı ¹	14

¹ Milli Eğitim Basımevi ve Maarif Basımevi ayrı kabul edilmiş ve sayılmıştır.

Tablo 2
Ülkelere göre Çevrilen Eser Sayıları

Ülke adı	Çeviri sayısı	Ülke adı	Çeviri sayısı
1 Alman Klasikleri	102	28 Latin Klasikleri	29
2 Alman Klasikleri İçin Yardımcı Eserler	1	29 Latince Klasikler	2
3 Modern Alman Edebiyatı	2	Toplam	31
4 Yeni Alman Edebiyatı	4	30 Latin Amerika Klasikleri	1
Toplam	109	31 Macar Klasikleri	19
5 Amerikan Klasikleri	5	32 Yeni Macar Edebiyatı	2
6 Yeni Amerikan Edebiyatı	2	33 Macar Bilim Eserleri Serisi	2
7 Amerikan Bilim Eserleri	1	Toplam	24
Toplam	8	34 Polonya Klasikler	2
8 Avusturya Klasikleri	1	35 Rus Klasikleri	75
9 Modern Avusturya Edebiyatı	2	36 Rus Klasikleri İçin Yardımcı Eserler	3
Toplam	3	37 Rus Bilim Eserleri Serisi	3
10 Babil Klasiği	1	Toplam	83
11 Çin Klasikleri	5	38 Şark-İslam Klasikleri	39
12 Danimarka Klasikleri	1	39 Şark-İslam Klasikleri İçin Yardımcı Eserler	1
13 Fransız Klasikleri	225	40 Eski Türkçe Eserler	1
14 Fransız Klasikleri İçin Yardımcı Eserler	12	Toplam	41
15 Modern Fransız Edebiyatı	9	41 Yunan Klasikleri	70
16 Yeni Fransız Edebiyatı	1	42 Yunan Klasikleri İçin Yardımcı Eserler	1
17 Fransız Bilim Eserleri	5	Toplam	71
Toplam	259	43 Devlet Konservatuarı Yayınları Serisi	1
18 Hint Klasikleri	2	44 Modern Tiyatro Eserleri Serisi	108
Toplam	2	45 Tiyatro Sanatı Üzerine Eserler	5
19 İngiliz Klasikleri	54	46 Okul Klasikleri	7
20 Modern İngiliz Edebiyatı	3	Toplam	121
21 Yeni İngiliz Edebiyatı	4		
22 İngiliz Bilim Eserleri	5		
Toplam	66		
23 İran Klasikleri İçin Yardımcı Eser	1		
24 İskandinav Klasikleri	20		
25 İspanyol Klasikleri	2		
26 İtalyan Klasikleri	21		
27 Modern İtalyan Edebiyatı	3		
Toplam	47	Genel Toplam	865

Tablo 3
Yıllara göre Basılan Kitap Sayısı²

Yıl	Bibliyografya	Bibliyografyada yer alan kitaplar	Yıl	Bibliyografya	Bibliyografyada yer alan kitaplar
1940	10	11	1954	26	18
1941	13	12	1955	36	26
1942	27	24	1956	24	20
1943	68	69	1957	11	5
1944	97	96	1958	36	32
1945	115	99	1959	26	25
1946	152	147	1960	25	20
1947	57	51	1961	14	10
1948	46	34	1962	45	43
1949	64	50	1963	59	53
1950	42	33	1964	63	55
1951	23	16	1965	75	70
1952	31	28	1966	44	39
1953	18	19			
Toplam			1247	1105	

Tablo 4
Klasiklerin Basıldığı Matbaa Adları ve Basılan Kitap Sayıları

Matbaa adı	Basılan kitap sayısı
Alaaddin Kral Matbaası	9
Milli Eğitim Basımevi	821
Ankara Sakarya Basımevi	3
Ankara Üniversite Basımevi	24
Ar Basımevi	3
Cumhuriyet Matbaası	1
Hüsniyat Basımevi	1
Işıl Matbaası	1
İbrahim Horoz Basımevi	2
Maarif Basımevi	235
Sadık Kağıtçı Basımevi	1
Sakarya Matbaası	2
Ülkü Basımevi	1
Üniversite Basımevi	1
Toplam	1105

² Bu tablodaki bilgiler Ötügen (1967) tarafından yazılan bibliyografyadan ve yine aynı eserde sözü edilen kitaplardan alınan basım yılı bilgileridir.

Tablo 5
Ciltli Eser Sayıları

Cilt bilgisi	Eser sayısı
2 ciltli eser	76
3 ciltli eser	64
4 ciltli eser	36
5 ciltli eser	8
6 ciltli eser	15
7 ciltli eser	6
8 ciltli eser	7
Toplam	212

Tablo 6
Basım Sayısına göre Eserler

Basım bilgisi	Eser sayısı
2. basım	220
3. basım	22
4. basım	17
5. basım	6
6. basım	5
Toplam	270

Tablo 7
Serilere göre Yayımlanan Eser Sayısı³

Seri Adı	Yayımlanan Kitap Sayısı
Bilim Eserleri Serisi	17
Devlet Konservatuvarı Yayınları Serisi	1
Eski Türkçe Eserler	1
Klasikler Serisi	676
Klasikler İçin Yardımcı Eserler Serisi	19
Modern Edebiyat Serisi	19
Modern Tiyatro Eserleri Serisi	108
Okul Klasikleri Serisi	7
Tiyatro Sanatı Üzerine Eserler Serisi	5
Yeni Edebiyat Serisi	13
Toplam	866

Sonuç

Bu çalışma ile “Dünya Edebiyatından Tercüme”, “Klasikler”, “Milli Eğitim Klasikleri”, “Maarif Klasikleri” adıyla Batı klasiklerinden yapılan tercümeleleri her yönüyle ele alan bir makale ortaya çıkmıştır. Yaklaşık 60 yıl önce, 1940-1966 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti’nde bu eserleri aslından dilimize kazandırmaya ilgili, çeviri konusunda bilgi sahibi kişilerin olması gurur vericidir ve bu çalışma ile toplumumuzla paylaşılmıştır. Bu işe önyak olan merhum bakanımız Hasan Âli Yücel bir kez daha saygı, rahmet ve minnetle anılmış ve ileri görüşlü, aydın bir devlet adamının devlet yönetiminde görev almasının ne kadar önemli olduğu bir kez daha görülmüştür.

Bu çalışma ile Tercüme Bürosunun ne denli önemli bir iş yaptığı bir kez daha hatırlanmış ve okurlarla paylaşılmıştır.

³ Ötügen’in (1967) verdiği sayılar, Bahçeşehir Üniversitesi Kütüphane Kataloğundan elde edilen verilerden hareketle düzeltilmiştir.

Kaynakça

- Türkiye Maarif Vekâleti. (1997). *Birinci Türk Neşriyat Kongresi 1-5 Mayıs 1939: Raporlar, teklifler, müzakere zabıtları*. Ankara: Edebiyatçılar Derneği.
- Kâşif Kütüphane Otomasyon Sistemi*. (2015). Erişim adresi: <https://kasif.mkutup.gov.tr/>
- Ötüken, A. (1967). *Dünya edebiyatından tercümeler: Klâsikler bibliyografyası, 1940-1966*. Ankara: Milli Kütüphane.
- Tuncor, F.R. (1977). *Milli Eğitim Bakanlığı yayınları kataloğu: 1923-1973*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Tuncor, F.R. (1989). *Milli Eğitim Bakanlığı yayınları bibliyografyası: 1923-1985*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- ULAKBİM Ulusal Toplu Katalog*. (t.y.). Erişim adresi: <http://www.toplukatalog.gov.tr/>
- Yordam Toplu Katalog*. (t.y.). Erişim adresi: <http://libris.bahcesehir.edu.tr/yordambt/yordamtk.php>
- Yücel, H. A. (1974). *Medeniyetimizi kitap üstüne kurmaya mecburuz. Kültür üzerine düşünceler içinde*. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.